

Planowanie realizacji doradztwa zawodowego w szkole

SAMORZĄDOWY OŚRODEK
DORADZTWA METODYCZNEGO
I DOSKONALENIA NAUCZYCIELI
w Kielcach

Koleżanki i Koledzy, Nauczycielki i Nauczyciele szkół i placówek oświatowych. Od kilku lat jesteśmy świadkami zmian w systemie edukacji w Polsce. Jedną z nich jest usankcjonowanie doradztwa zawodowego w szkole. Wielu z nas pierwotnie potraktowało rozporządzenie dotyczące doradztwa zawodowego jako kolejne, dodatkowe, nie do końca potrzebne obowiązki dla nauczycieli i wychowawców. Tym bardziej kiedy okazało się, że rozporządzenie wskazuje, iż doradztwo zawodowe należy realizować na wszystkich przedmiotach w sposób zorganizowany i opisany w programie realizacji doradztwa zawodowego, opracowywanym na każdy rok szkolny. W konsekwencji okazuje się, że rozporządzenie tylko systematyzuje dotychczasowe działania nauczycieli pozwalając nam na uświadomienie sobie prowadzonych od zawsze działań w zakresie doradztwa zawodowego. Program realizacji to nic innego jak uporządkowanie przedmiotowych treści kształcenia według treści programowych z zakresu doradztwa zawodowego co zostało w sposób przejrzysty uporządkowane i pokazane w niniejszym biuletynie.

Doradztwo zawodowe, poradnictwo zawodowe i zawodoznawstwa wbrew pozorom są niezwykle ważnymi działaniami skierowanymi do dzieci i młodzieży z punktu widzenia ich rozwoju. Dzięki naszej pracy uczniowie mogą świadomie rozwijać swoje zainteresowania, gromadzić odpowiednie zasoby i planować swoją przyszłość analizując w sposób właściwy i przemyślany konsekwencje swoich decyzji.

Zachęcając wszystkich pedagogów do działań w zakresie doradztwa zawodowego a jednocześnie na wspieranie uczniów w rozwoju i poszerzaniu horyzontów, zapraszam do lektury biuletynu.

Bartosz Prońko

doradca metodyczny kształcenia zawodowego

i doradztwa zawodowego

w Samorządowym Ośrodku Doradztwa Metodycznego

i Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach

Kielce, grudzień 2021

Doradztwo zawodowe w polskim systemie oświaty ma swoje miejsce niemalże od zawsze. Pierwsze wzmianki dotyczące uwzględnienia predyspozycji i zainteresowań kandydata w planowaniu zadań zawodowych sięgają XVI wieku. Konstytuowanie się obecnych form wsparcia w zakresie wyboru ścieżki kształcenia i kariery zawodowej datuje się na 1957 roku i zarządzenie Ministra Oświaty z 1958 roku wprowadzające oficjalnie poradnictwo zawodowe do systemu oświaty, głównie w formie wsparcia szkoły przez powstające poradnie. Duży wpływ na rozwój wsparcia dzieci i młodzieży miało wprowadzenie w 1975 roku pedagogów szkolnych, którzy oficjalnie otrzymali w zakresie obowiązków zadania związane z doradztwem. Obecnie doradztwo zawodowe pojawia się w Ustawie Prawo oświatowe jako element pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz działania z zakresu doradztwa zawodowego prowadzone przez wszystkich nauczycieli z uwzględnieniem nauczyciela-doradcy zawodowego.

Podstawowe zapisy dotyczące pomocy uczniom w wyborze ścieżki kształcenia i kariery zawodowej znajdują się w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe. Akt ten wskazuje, że szczegółowe informacje dotyczące udzielania uczniom pomocy możemy znaleźć w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego oraz rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

Pierwsze rozporządzenie zawiera informacje dotyczące:

- zadań doradcy zawodowego,
- zadań innych nauczycieli w zakresie doradztwa zawodowego,
- sposobów realizacji doradztwa zawodowego,
- treści programowych z zakresu doradztwa zawodowego z podziałem na poszczególne etapy edukacyjne,
- konieczności opracowania programu realizacji doradztwa zawodowego na każdy rok szkolny.

Drugie z nich wskazuje, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniom w placówkach oświatowych zawiera także elementy związane z planowaniem ścieżki kształcenia i kariery zawodowej, czyli poradnictwo edukacyjno-zawodowe wraz z zawodoznawstwem.

Przywołane powyżej przepisy określają, że doradztwo zawodowe realizowane jest (§3 rozporządzenia w sprawie doradztwa zawodowego):

- w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych formach wychowania przedszkolnego na zajęciach edukacyjnych wychowania przedszkolnego prowadzonych zgodnie z przyjętymi programami wychowania przedszkolnego;
- w klasach I–VI szkół podstawowych na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego;
- w klasach VII i VIII szkół podstawowych oraz w szkołach ponadpodstawowych, na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, a w przypadku szkół prowadzących kształcenie zawodowe również na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych z zakresu kształcenia w zawodzie, a także w szkołach specjalnych przysposabiających do pracy – na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych;
- w klasach VII i VIII szkół podstawowych, w branżowych szkołach I stopnia, liceach ogólnokształcących i technikach, z wyjątkiem szkół dla dorosłych, na zajęciach z zakresu doradztwa zawodowego, w szkole podstawowej w wymiarze minimum 10 godzin/rok, a w pozostały 10 godzin w cyklu kształcenia;
- w szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych, na zajęciach związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu prowadzonych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- w szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych, z wyjątkiem branżowych szkół II stopnia, szkół specjalnych przysposabiających do pracy, szkół policealnych i szkół dla dorosłych, na zajęciach z nauczycielem wychowawcą opiekującym się oddziałem;
- w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych formach wychowania przedszkolnego, szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych z wyjątkiem branżowych szkół II stopnia, szkół policealnych i szkół dla dorosłych, w ramach wizyt zawodoznawczych mających na celu poznanie przez dzieci i uczniów środowiska pracy w wybranych zawodach, organizowanych u pracodawców, w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe lub w placówkach kształcenia ustawicznego i centrach kształcenia zawodowego.

Doradztwo zawodowe powinno być realizowane na wszystkich przedmiotach ogólnokształcących i zawodowych. Wielu nauczycieli zastanawia się w jaki sposób można przekazywać treści zawodoznawcze na lekcji np. matematyki, biologii czy języka polskiego. Ponieważ wymóg wskazania konkretnych treści kształcenia z doradztwa zawodowego

realizowanych na poszczególnych przedmiotach jest obowiązkowy w każdej szkole w formie programu realizacji doradztwa zawodowego warto wiedzieć, że doradztwo może być realizowane w formie:

- udzielanie konsultacji indywidualnych,
- prowadzenie zajęć grupowych zmierzających do poznania siebie, świata zawodów, rynku pracy, prowadzenia działalności gospodarczej,
- organizacja konkursów,
- organizacja imprez i uroczystości szkolnych,
- prowadzenie kół zainteresowań,
- organizowanie spotkań z przedstawicielami instytucji rynku pracy,
- giełdy pracy, szkół, targi edukacyjne,
- organizacja spotkań z inspirującymi osobami (pasjonaci, wynalazcy itp.)
- umożliwienie udziału w spotkaniach z przedstawicielami szkół ponadpodstawowych,
- organizacja spotkań z przedstawicielami zawodów,
- organizowanie wycieczek zawodoznawczych,
- organizowanie kącików zawodoznawczych zwłaszcza w klasach młodszych, świetlice szkolnej czy bibliotece,
- organizowanie spotkań informacyjno-doradczych,
- organizowanie spotkań z przedstawicielami rynku pracy,
- informowanie o targach edukacyjnych, giełdach szkół,
- udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych (między innymi poprzez: biblioteczkę publikacji, stronę www szkoły, szkolne konto Facebooka, tablice informacyjne, e-dziennik),
- uświadamianie rodzicom, że są pierwszymi i najważniejszymi doradcami zawodowymi swoich dzieci.

Działania te mogą być ukierunkowane na poszczególne przedmioty kształcenia ogólnego. Przykładowe zagadnienia przedstawione zostały poniżej z podziałem na poszczególne przedmioty.

Język polski:

- redagowanie dokumentów aplikacyjnych,
- praca pisemna na temat moje plany zawodowe i szkolne,
- zapoznanie uczniów z zawodami psycholog, dziennikarz, aktor, reżyser itp.,

- rozwijanie zainteresowań, np. czytelniczych, pisarskich,
- szukanie informacji, selekcjonowanie zdobytych informacji na temat przyszłej pracy, warunków tej pracy itd.,
- formułowanie pytań szczegółowych, ogólnych i problemowych adekwatnych do potrzeb przygotowania do zawodu, zdobywania wiedzy o zawodach,
- prezentowanie siebie jako przyszłego wykonawcy jakiegoś zawodu, wykorzystanie do tego techniki dramy,
- poznawanie i uczestniczenie w ćwiczeniach z technikami komunikowania się, na przykład rozmowa kwalifikacyjna do szkoły ponadpodstawowej, pisanie podań itp.,

Języki obce:

- nazwy zawodów i czynności z nimi związane,
- filmy o zawodach w języku obcym,
- zapoznanie uczniów ze słownictwem: zwroty grzecznościowe, emocje, ubiór w pracy, instytucjami użyteczności publicznej, obowiązkami pracownika, instrukcjami obsługi
- zapoznanie uczniów z zawodem tłumacza, lektora itp.,
- przedstawianie rynku pracy, możliwości prowadzenia działalności w kraju, w którym używany jest nauczany język,

Wiedza o społeczeństwie:

- funkcjonowanie rynku pracy,
- bezrobocie,
- samozatrudnienie, biznesplan, procedura rejestracyjna, uproszczone formy ewidencji,
- aktywne formy poszukiwania pracy,
- prawo pracy,
- praca i kształcenie w Unii Europejskiej,
- potrzeby człowieka i sposoby ich zaspokojenia,
- życiorys i list motywacyjny,
- zapoznanie z zawodami: przedsiębiorca, polityk, pracownik służby cywilnej itp..

Historia:

- zapoznanie z zawodami wymarłymi i wymierającymi,
- prezentowanie zawodów z przeszłości,
- analiza pojęć związanych z pracą i środowiskiem pracy: obowiązki, odpowiedzialność, sukces, konflikt itp.,

- zapoznanie z zawodami archeolog, renowator zabytków, architekt, historyk sztuki, historyk, muzealnik, urbanista, antykwariusz, przewodnik wycieczek,

- wskazywanie zawodów w których wykorzystywana jest wiedza historyczna,

Technika:

- wskazywanie umiejętności niezbędnych do wykonywania zawodów technicznych,
- wzbudzanie zainteresowania naukami technicznymi,
- zastosowanie wykonywanych prac i nauczanych treści w poszczególnych zawodach,
- przedstawianie zawodów i zajęć związanych z realizowanym programem nauczania,

Muzyka, plastyka:

- kształtowanie wrażliwości,
- przedstawianie biografii znanych artystów,
- omawianie zawodów przedstawianych w dziełach sztuki,
- zapoznanie z zawodami artystycznymi: muzyk, plastyk, scenograf, architekt wnętrz, animator kultury itp. oraz wskazywanie ścieżek kształcenia w zawodach

Biologia, fizyka, chemia:

- umiejscowienie poznawanych zjawisk, przeprowadzanych doświadczeń w życiu zawodowym,
- przedstawienie zawodów w których wykorzystywana jest wiedza przyrodnicza,
- wskazywanie zagrożeń fizycznych, chemicznych i biologicznych na stanowiskach pracy,
- wskazanie zastosowania zdobywanych umiejętności w konkretnych zawodach,

Geografia:

- struktura zatrudnienia,
- zmiany demograficzne i ich konsekwencje dla rynku pracy,
- globalizacja i jej wpływ na rynek pracy,
- wskazywanie zawodów charakterystycznych dla poszczególnych regionów świata,
- zapoznanie z zawodami: geolog, przewodnik turystyczny, kartograf, astronom, geodeta itp.,
- bezrobocie,

Matematyka:

- rozmowy i dyskusje z uczniami na temat: dlaczego uczymy się matematyki, jaka jest jej przydatność w życiu codziennym, jakie ma znaczenie w przyszłej pracy zawodowej, w jakich zawodach, na jakich uczelniach jest wymagana,
- wskazanie gałęzi wiedzy, w których podstawą jest matematyka, np. elektronika, mechanika, budownictwo, energetyka, nauki ekonomiczne, informatyczne, prawo, nauki ścisłe, itp.,
- wskazanie konkretnych zawodów, które wymagają bardzo dobrej znajomości matematyki, np. matematyka i fizyka teoretyczna, geodezja, marketing, księgowość, rachunkowość, itp.,

Informatyka:

- wzory pism urzędowych (redagowanie dokumentów, pisanie CV),
- pozyskiwanie i korzystanie z informacji,
- gromadzenie informacji z zakresu doradztwa zawodowego,
- przedstawianie zasobów Internetu dotyczących rynku pracy,
- zapoznanie z zawodami powiązаныmi z informatyką: programista, administrator sieci, grafik komputerowy itp.,

Wychowanie fizyczne:

- wskazanie na zachowanie proporcji w życiu pomiędzy pracą a wypoczynkiem,
- wskazywanie w jakich zawodach można wykorzystywać umiejętności zdobywane podczas wykonywania poszczególnych ćwiczeń czy treningu konkretnych dyscyplin sportowych
- zapoznanie z zawodami związanymi bezpośrednio i pośrednio ze sportem: trener, masażysta, rehabilitant, kaskader, sędzia itp.,
- propagowanie idei fair play nie tylko w sporcie ale również w życiu prywatnym i zawodowym,

Wychowanie do życia w rodzinie:

- poznawanie samego siebie,
- dostrzeganie przemian nie tylko fizycznych podczas poszczególnych etapów życia człowieka,
- umiejętność rozmowy na trudne/wstydlive tematy,
- zapoznanie z zawodami wymagającymi wiedzy z przedmiotu: psycholog, terapeuta, seksuolog,

Religia/etyka:

- czym jest praca w życiu człowieka,
- wyznaczanie celów życiowych,
- na czym polega szczęście – praca zawodowa jako źródło satysfakcji,
- przypowieść biblijna o talentach – wykorzystanie własnego potencjału,
- przedstawienie zawodów związanych z branżą sakralną, funeralną itp.,
- przedstawienie zalet i wad podjętych wyborów związanych z życiem zawodowym księdza, siostry zakonnej itp..

Rozporządzenie dotyczące doradztwa zawodowego określa treści kształcenia z podziałem na poszczególne etapy edukacyjne. W każdej części wyróżnia się następujący podział wszystkich treści:

- poznanie siebie,
- świat zawodów i rynek pracy,
- rynek edukacyjny i uczenie się przez całe życie,
- planowanie własnego rozwoju i podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych.

Szczegółowe treści kształcenia dostosowane są do poszczególnych grup wiekowych. Zatem pomimo, że cały czas tematyka jest taka sama to poziom zaawansowania, zagłębienia się w zagadnienie jest na każdym kolejnym etapie większe. Ponadto zwrócona jest uwaga na sytuacje w następujących po sobie etapach, aby w klasach 7-8 zwrócić większą uwagę na kontynuację nauki i wybór ścieżki kształcenia, a w szkołach ponadpodstawowych na określenie ścieżki kariery zawodowej i możliwości dalszego rozwoju w wybranej branży dla kształcenia branżowego. W przedszkolach i początkowych klasach szkoły podstawowej, kładziony jest nacisk na ogólny rozwój i poszerzanie horyzontów uczniów, aby jak najlepiej byli przygotowani do ewentualnych zmian i dokonania właściwego wyboru.

Wszystkie działania w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych muszą być ujęte w programie realizacji doradztwa zawodowego opracowanym na konkretny rok szkolny i zatwierdzonym do 30 września bieżącego roku szkolnego. Program powinien zawierać:

- tematykę działań, z uwzględnieniem treści programowych,
- metody i formy realizacji działań, z uwzględnieniem udziału rodziców w tych działaniach,
- terminy realizacji działań,
- osoby odpowiedzialne za realizację poszczególnych działań,
- podmioty, z którymi szkoła współpracuje przy realizacji działań.

Najlepiej, aby wszystkie działania były opisane w tabeli, pamiętając, że wszystkie treści programowe muszą być zrealizowane na danym etapie edukacyjnym, a nie w każdym roku szkolnym. Ponadto trzeba pamiętać, że oprócz zajęć z zakresu doradztwa zawodowego należy umieścić w programie przedmioty ogólnokształcące, ewentualne przedmioty zawodowe, wycieczki zawodoznawcze, działalność kół zainteresowań i organizacji szkolnych oraz zajęć z wychowawcą zespołu klasowego.

Poza treściami programowymi przypisanymi do konkretnych przedmiotów, działań i tematów warto w programie zamieścić informacje o zadaniach dla doradcy zawodowego, nauczyciela, wychowawcy oraz innych pracowników placówki oraz podmiotów realizujących dla uczniów elementy doradztwa. Ponadto program powinien zawierać informacje na temat celu realizacji doradztwa zawodowego oraz wyciąg z rozporządzenia w postaci treści programowych do zrealizowania. Należy również w programie zawrzeć informacje na temat działań doradczych skierowanych do rodziców uwzględniając podmioty wspierające szkołę w realizacji doradztwa zawodowego.

Poniżej zamieszczono przykładową tabelę, fragment programu realizacji doradztwa zawodowego dla Technikum nr 5, Zespołu Szkół Ekonomicznych w Kielcach, ul. Langiewicza 18, na rok szkolny 2019/2020, opracowany przez nauczycieli pod kierunkiem Pana Bartosza Prońko.

Lp.	Tematyka (nr treści programowej z DZ)	Forma realizacji	Termin realizacji	Osoby odpowiedzialne	Oddział
1.	Ćwiczenia ogólnorozwojowe siłowe.(1.5)	wf	październik		
2.	Ćwiczenia siły mięśni grzbietu. (1.4)	wf	listopad		
3.	Ćwiczenie forhendy w tenisie stołowym. (1.4)	wf	grudzień		
4.	Loty kosmiczne (1.3)	fizyka	listopad		
5.	Amatorskie obserwacje astronomiczne (1.5)	fizyka	luty		
6.	Rajd pieszy (1.4)	wycieczka przedmiotowa	wrzesień		
7.	Umowa z klientem (2.6)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
8.	Źródła zdobywania informacji (3.1)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
9.	Programowanie imprez turystycznych	przedmioty	wrzesień		

	wg podziału (1.6)	zawodowe			
10.	Zaspakajanie potrzeb poprzez turystykę (1.5)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
11.	Ćwiczenie wytrzymałości ogólnej. (1.3)	wf	październik		
12.	Ćwiczenia siłowe ogólnorozwojowe. (1.4)	wf	listopad		
13.	Gry i zabawy biegowo-wytrzymałościowe (1.3)	wf	styczeń		
14.	Ćwiczenia rytmiczno-ruchowe. (1.5)	wf	grudzień		
15.	System edukacji w Polsce (3.1, 3.2, 3.3, 3.4)	WOS	maj-czerwiec		
16.	Polskie szkoły wyższe(3.1, 3.2, 3.3, 3.4)	WOS	maj-czerwiec		
16.	Kształcenie za granicą(3.1, 3.2, 3.3, 3.4)	WOS	maj-czerwiec		
17.	Praca w Polsce i zagranicą(2.1, 2.3)	WOS	maj-czerwiec		
18.	Kultura okresu międzywojennego (2.1)	historia	listopad		
19.	Droga ku wspólnej Europie (2.1)	historia	styczeń		
20.	Wyzwania współczesnego świata (2.3)	historia	czerwiec		
21.	Drogi do wolności (2.3)	historia i społeczeństwo	grudzień		
22.	Od protekcjonizmu do wolnego handlu (2.8)	historia i społeczeństwo	marzec		
23.	Wpływ stanu zdrowia na wykonywanie zadań zawodowych (1.5)	godzina wychowawcza	październik		
24.	Moje zainteresowania i uzdolnienia (1.1)	godzina wychowawcza	listopad		
25.	Intensywność wysiłku fizycznego a zdrowie	wf	październik		
26.	Realizacja „hobby” jako element zdrowia psychicznego i fizycznego (1.5)	wf	listopad		
27.	Wpływ sportu na rozwój fizyczny w poszczególnych etapach rozwojowych człowieka (3.3)	wf	listopad		
28.	Wpływ aktywności fizycznej na odporność organizmu człowieka. (1.3)	wf	listopad		
29.	Zawody i warunki pracy (1.2)	język	październik		

		angielski			
30.	Moja pierwsza praca (1.2)	język angielski	październik		
31.	Mail formalny i nieformalny (2.6)	język angielski	listopad		
32.	Młodzi przedsiębiorcy. Praca (1.5)	język angielski	październik		
33.	Wyrażenie swojej opinii (2.2)	język angielski	listopad		
34.	Koszykówka	wf	listopad		
35.	Planowanie ścieżki edukacyjno-zawodowej	godzina wychowawcza	październik		
36.	Ocena własnych predyspozycji do pracy w hotelu (1.2)	przedmioty zawodowe	listopad		
37.	Świat zawodów i rynek pracy (2.1-2.9)	podstawy przedsiębiorczości	październik-luty		
38.	Dokumenty aplikacyjne (2.6)	przedmioty zawodowe	grudzień		
39.	Ocena własnych predyspozycji do zawodu barman i baristy	przedmioty zawodowe	wrzesień		
40.	Właściwości gleby i jej ochrona (3.1)	chemia	październik		
41.	Sposoby pozyskiwania energii a środowisko naturalne (3.1)	chemia	listopad		
42.	Substancje uzależniające (1.3)	chemia	kwiecień		
43.	Procenty (2.3)	matematyka	październik		
44.	Obliczenia procentowe (3.3)	matematyka	październik		
45.	Wyrażenia wymierne - zastosowanie (3.3)	matematyka	listopad		
46.	Procent składany (3.3)	matematyka	listopad		
47.	Obliczenia procentowe, lokaty (3.3)	matematyka	listopad		
48.	Kombinatoryka (3.3)	matematyka	grudzień		
49.	Ergonomia pracy przy komputerze. (1.3)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
50.	Predyspozycje zawodowe i wiedza hotelarza (2.4)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
51.	Zakres obowiązków pracowników działu księgowości (2.2)	przedmioty zawodowe	listopad		
52.	Formy opodatkowania działalności	przedmioty	październik		

	gospodarczej w małych przedsiębiorstwach.(2.8)	zawodowe			
53	Ewidencja kosztów wynagrodzeń i składek ZUS (2.3)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
54	Możliwość kontynuowania nauki po zakończeniu szkoły (3.1)	przedmioty zawodowe	wrzesień		
55	Kadzielnia rezerwat geologiczny (3.1)	wycieczka przedmiotowa	wrzesień		
56	Gra terenowa Westerplatte 4:45 (3.2)	wycieczka przedmiotowa	wrzesień		
57	Zdążyć przed Panem Bogiem, Hanna Krall, Dżuma Albert Camus (1.6)	język polski	wrzesień- grudzień		
58	Prezentacje z materiału bieżącego, funkcje języka: impresyjna, perswazyjna (2.7)	język polski	wrzesień- grudzień		
60	Prezentacje z materiału bieżącego, funkcje języka: impresyjna, perswazyjna, ekspresyjna (4.1)	język polski	wrzesień- grudzień		
61	Funkcje języka – perswazja w retoryce /Piotr Skarga/ (4.1)	język polski	wrzesień- grudzień		
62	Nad Niemnem Eliza Orzeszkowa, fragm. Rozmowy Benedykta Korczyńskiego z synem Witoldem (3.3, 3.4)	język polski	grudzień- styczeń		
63	Konfrontacja własnych zasobów z oczekiwaniami pracodawcy i wymaganiami rynku pracy – Lalka, Bolesław Prus (1.4)	język polski	grudzień- styczeń		
64	Prezentacje z materiału bieżącego (2.7)	język polski	cały rok szkolny		
65	Cechy osobowości. (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	październik		
66	Podanie informacji o sobie (1.4, 1.5)	język angielski	listopad		
67	How to finance your ideas?(4.2)	język angielski	grudzień		
68	Jak zostać naukowcem(4.1)	język angielski	styczeń		
69	Cechy osobowości (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	październik		

70	Okazywanie zainteresowania. Dialogi: recepcjonista-gość hotelowy (2.3)	język angielski	listopad		
71	Cechy osobowości (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	październik		
72	Wyrażanie opinii (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	październik		
73	Nakazy, zakazy (2.2)	język angielski	październik		
74	Opisywanie wyglądu i cechy charakteru (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	październik		
75	Zawody (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	listopad		
76	Opisywanie wyglądu i cech charakteru (1.4, 1.5, 2.2, 2.4)	język angielski	październik		
77	Zawody(2.2)	język angielski	listopad		
78	Zawody i warunki pracy (2.1, 2.2)	język angielski	listopad		
79	'Labour market trends' (2.1, 2.2, 2.4)	język angielski	listopad		
80	'Choosing the career' (1.4, 1.5, 4.1, 4.2)	język angielski	grudzień		
81	Moja pierwsza praca (1.4, 1.5, 4.1, 4.2)	język angielski	grudzień		
82	Artykuł na szkolną stronę internetową o praktykach zawodowych (2.5)	język angielski	grudzień		
83	Ubieganie się o pracę – CV (2.6)	język angielski	listopad		
84	Ubieganie się o pracę – LM (2.6)	język angielski	listopad		
85	Cechy osobowości (1.1)	język angielski	wrzesień		
86	'Labour market trends' (2.1, 2.2, 2.4)	język angielski	styczeń		
87	'Choosing the career' (1.4, 1.5, 4.1, 4.2)	język angielski	styczeń		
88	Zawody-wyrażanie opinii (1.1)	język angielski	styczeń		
89	Opowiadanie o swoich	język	czerwiec		

	zainteresowaniach (1.5)	niemiecki			
90	Rucksack oder Luxus - rozumienie tekstu czytanego. Podawanie miejsc noclegowych. (2.1)	język niemiecki	maj-czerwiec		
91	Praca wakacyjna. Czas Praeteritum czasowników modalnych. (2.2)	język niemiecki	czerwiec		
92	Plany na przyszłość. Czas przyszły Futur I. (4.1)	język niemiecki	wrzesień		
93	Organizacja baru i pracy barmana (1.5)	przedmioty zawodowe	listopad		
94	Rodzaje dokumentów aplikacyjnych stosowanych w hotelarstwie (2.7)	przedmioty zawodowe	marzec/kwiecień		
95	Sporządzanie LM i CV (2.6)	przedmioty zawodowe	marzec-kwiecień		
96	Szkolnictwo turystyczne (3.1, 3.4, 4.3)	przedmioty zawodowe	maj-czerwiec		
97	Sztuka prezentacji (1.4, 1.5)	informatyka	grudzień		
98	Zasady tworzenia prezentacji(1.4, 1.5)	informatyka	marzec		
99	Podmioty działające na rynku turystycznym (2.1)	przedmioty zawodowe	grudzień		
100	Geografia jako nauka. Metody badań geograficznych (1.4)	geografia	wrzesień		
101	Zasady zdrowego stylu życia (1.3)	EDB	maj-czerwiec		
102	Choroby cywilizacyjne	EDB	maj-czerwiec		

W powyższej tabeli wpisane są tematy z poszczególnych przedmiotów, ze wskazaniem w nawiasie, które treści z zakresu doradztwa zawodowego realizowane są na danej lekcji lub innej aktywności. Wykaz, ze względu na ochronę danych osobowych nie zawiera nazwisk nauczycieli oraz wpisanych oznaczeń zespołu klasowych, poziomów edukacyjnych (np. wszystkie klasy 1) oraz wskazania grup międzyoddziałowych realizujących dany temat.

Pomimo iż przedszkola nie są zobligowane do opracowania programu, to wiele placówek decyduje się na posiadanie takiego dokumentu, głównie w celu usystematyzowania i zsynchronizowania działań na rzecz dzieci. Poniżej zamieszczono przykładową tabelę pochodzącą z programu realizacji doradztwa zawodowego w Przedszkolu Samorządowym nr 2 w Kielcach. Program został opracowany przez nauczycieli pod kierunkiem Karoliny Piotrowskiej-Plech, Wioletty Kwiatkowskiej oraz Aleksandry Woś-Prońko.

Lp.	Tematyka/działania (nr kolejny treści programowych doradztwa zawodowego)	Metody i formy	Termin realizacji	Osoby odpowiedzialne	Oddział
1.	Jestem w przedszkolu (1.1, 1.2)	pogadanka	wrzesień		
2.	Chcę być zdrowy (1.3)	pogadanka	październik		
3.	Mały patriota (1.4)	pogadanka	listopad		
4.	Dzień dobry panie listonoszu (2.1)	prezentacja, odgrywanie ról	październik		
5.	Jaki zawód mają moi rodzice?(2.2)	dyskusja	maj		
6.	Skąd to się wzięło? Poznanie zawodów na podstawie atrybutów (2.3, 4.2)	prezentacja	maj		
7.	Zabawy w teatr (2.4)	odgrywanie ról	maj		
8.	Utrzymuje porządek wokół siebie (2.5)	pogadanka/prezentacja/dyskusja	wrzesień		
9.	Poznanie wyglądu, pomieszczeń szkoły podstawowej oraz pracy nauczyciela (3.1)	prezentacja	marzec		
10.	Poznanie warsztatu pracy kucharza (3.2)	prezentacja	kwiecień		
11.	Kim będę w przyszłości?- formy aktywizujące (4.1)	burza mózgów	maj		
12.	Poznanie pracy pielęgniarki/higienistki- konsekwencje niedbania o zęby (4.3)	pogadanka/ prezentacja	marzec		

W celu ułatwienia realizacji doradztwa zawodowego i skoordynowania działań na poziomie województwa, Świętokrzyski Kurator Oświaty zatwierdził, a pracownicy kuratorium i Świętokrzyskiego Centrum doskonalenia Nauczycieli opracowali System realizacji doradztwa edukacyjno-zawodowego w województwie świętokrzyskim. W dokumencie zawarte zostało Świętokrzyskie Kalendarium na Rzecz Rozwoju Systemu Doradztwa Zawodowego. Treści opracowane przez autorów znajdują się w poniższej tabeli (źródło: <https://kuratorium.kielce.pl/wp-content/uploads/2021/08/system-doradztwa-edukacyjno-zawodowego-w-województwie-swietokrzyskim-1.pdf>):

Zakres czasowy	Działanie
Cały rok szkolny	<ul style="list-style-type: none"> Prace koncepcyjne i organizacyjne, indywidualne i zespołowe projekty, konkursy, szkolenia, warsztaty, konferencje i seminaria.

	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurs na film promujący wybrane zawody w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych - „Moja przyszłość 4.0”. • Opracowanie aktualnej oferty edukacyjnej dla klas VIII szkół podstawowych województwa świętokrzyskiego – warsztaty międzyszkolne pod hasłem „Poznajemy zawody”. • Budowanie współpracy z rodzicami – zapraszanie rodziców do planowania procesu uczenia się i wychowywania uczniów (dwutorowość oddziaływań wychowawczych), wykorzystywanie pomysłów, wiedzy akademickiej, zawodowej, środowiskowej. • Dobre Praktyki Doradztwa Zawodowego – symbioza teorii z praktyką, utworzenie „Medioteki doradcy zawodowego” poprzez zamieszczanie powstałych zasobów w zakładce „Doradztwo zawodowe” na witrynie internetowej szkoły. • Innowacyjna przedsiębiorczość – projekty edukacyjne, lekcje interdyscyplinarnych, mini reportaże. • Indywidualne sesje doradcze zapewniające bezpośredni kontakt ucznia z doradcą zawodowym. • Grupowe sesje doradcze, w trakcie których wykorzystywane są m.in. kwestionariusze, testy oraz scenariusze grupowych zajęć warsztatowych. • Wykłady, miniwykłady, spotkania dyskusyjne z profesjonalistami, specjalistami z różnych obszarów zawodowych.
<p style="text-align: center;">Wrzesień</p> <p>Miesiąc z zawodami – zawody artystyczne (architekt, malarz, grafik, rzeźbiarz, aktor, filmowiec, operator, reżyser).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja pracy, diagnoza potrzeb środowiska, opracowanie rocznego planu działań, Szkolnego Kalendarium Działań ♣ Świętokrzyskie Kalendarium Doradztwa Zawodowego – strona Kuratorium Oświaty zakładka „Doradztwo zawodowe”. • Zamieszczenie w zakładce „Doradztwo Zawodowe” – Szkolnego Kalendarium Działań. • Tworzenie lobby dla doradztwa zawodowego we współpracy z PPP, WUP, PUP. • Planowanie pracy - zajęcia aktywizujące i warsztaty planowania przyszłości szkolno-zawodowej (przegląd publikowanych scenariuszy, propozycje wykorzystania form autorskich wybranych środowisk w województwie świętokrzyskim – Medioteka doradcy zawodowego). „Kim będę jak dorosnę?” – promocja zawodów wśród uczniów klas młodszych – projekt edukacyjny, organizacja wernisażu

	<p>„Świętokrzyski Salonu Sztuki Zawodowej”.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budowanie współpracy z rodzicami (działania informacyjne w zakresie kształcenia i pracy, pozyskanie rodziców uczniów do współpracy, utworzenie list rodziców-wolontariuszy prowadzących zajęcia z młodzieżą samodzielnie lub towarzyszących szkolnym doradcom zawodowym, spotkania warsztatowe dla rodziców w zakresie kształtowania w nich umiejętności towarzyszenia dzieciom w podejmowaniu świadomych wyborów.) • Współpraca z Radą Pedagogiczną, obejmująca koordynację działań wszystkich nauczycieli na rzecz doradztwa zawodowego i przygotowania uczniów do wyboru drogi zawodowej i edukacyjnej.
<p>Październik</p> <p>Miesiąc z zawodami – zawody humanistyczno-społeczne (nauczyciel, pedagog, psycholog, doradca zawodowy, marketingowiec, terapeuta, prawnik, mediator).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Warsztaty powiatowe lub między powiatowe „doradca - doradcy” inicjowane przez doradcę metodycznego – zajęcia 30 min. wg przyjętego schematu: wstęp (wprowadzenie do lekcji), zainicjowanie aktywności uczestników, podsumowanie. • Zarażać pasją nauki – np.; warsztaty naukowe dla uczniów klas VII i VIII w partnerstwie z liceum (Noc Biologów i Chemików, Tajniki Fizyki, Tajemnicze spotkania z historią). • OTK – organizacja działań na terenie powiatów. • Budowanie współpracy z rodzicami – indywidualne i grupowe zajęcia dotyczące kształtowania w rodzicach akceptacji wyborów dokonywanych przez dzieci, porady dotyczące ścieżki edukacyjnej dzieci na podstawie przeprowadzonej diagnozy zainteresowań, oceny predyspozycji zawodowych, rozmów doradczych. Uświadamianie rodzicom roli i znaczenia doradztwa zawodowego w rozwoju ich dzieci. • Wymiana informacji i doświadczeń z kadrą pedagogiczną innych szkół z danego powiatu, służąca nawiązaniu ścisłej współpracy pomiędzy szkołami.
<p>Listopad</p> <p>Miesiąc z zawodami – zawody rzemieślnicze i gastronomiczne (szewc, hydraulik, kowal, lutnik, mechanik samochodowy, pilarz, cukiernik, kucharz, kelner, Barber, fryzjer, groomer).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • II Świętokrzyskie Forum dla Doradztwa Zawodowego (PFRON, Nadzieja Rodzinie). Szanse i zagrożenia w obszarach edukacyjnych i zawodowych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. • Organizacja szkolnych i międzyszkolnych konkursów o tematyce zawodoznawczej – zaproszenie do współpracy nauczycieli wychowania przedszkolnego. • Konkurs na film promujący wybrane zawody w szkołach

	<p>podstawowych i ponadpodstawowych, „Moja przyszłość 4.0”.</p> <p>Przeprowadzenie szkolnego etapu konkursu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budowanie współpracy z rodzicami – indywidualne i grupowe zajęcia dotyczące kształtowania w rodzicach akceptacji wyborów dokonywanych przez dzieci, porady dotyczące ścieżki edukacyjnej dzieci na podstawie przeprowadzonej diagnozy zainteresowań, oceny predyspozycji zawodowych, rozmów doradczych. • Zbieranie, aktualizacja i upowszechnianie informacji o zawodach, możliwościach kształcenia i doskonalenia kwalifikacji zawodowych oraz rynku pracy w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim.
<p>Grudzień</p> <p>Miesiąc z zawodami – handel i zarządzanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wolontariat pomysłem na pierwsze doświadczenia zawodowe młodzieży – Tydzień wolontariatu. • Szkoła Dobrej Praktyki Doradztwa Zawodowego – propozycje przyjętych rozwiązań zamieszczane na witrynie internetowej szkoły. • Poszukiwanie partnerów i rozwiązań - Lokalna Sieć Promocji Dobrych Praktyk – nawiązanie współpracy i porozumienia instytucji edukacyjnych, służb zatrudnienia, placówek badawczych i organizacji pozarządowych.
<p>Styczeń</p> <p>Miesiąc z medycyną – zawody medyczne</p> <p>(m.in. lekarz, ratownik medyczny, opiekun medyczny, kierowca karetki, pielęgniarka, salowa, laborantka, sanitariusz).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zajęcia zorganizowane we współpracy - szkoła podstawowa i szkoła ponadpodstawowa w ramach nauki udzielania pierwszej pomocy. • Opracowanie i udostępnianie informacji o szkołach ponadpodstawowych dla uczniów klas VII i VIII • Akcja wojewódzka: „Zanim podejmiesz decyzję” – tydzień dla kariery. Promocja wśród rodziców możliwości wykonania indywidualnych diagnoz zawodoznawczych. Spotkania z rodzicami dotyczące możliwości dalszego kształcenia na terenie danego powiatu i województwa świętokrzyskiego. • Organizacja działań promujących szkoły. Dni otwarte – Poznaj mój zawód – uczniowie – uczniom.
<p>Luty</p> <p>Miesiąc z zawodami technicznymi i inżynieryjnymi (specjaliści IT, technik informatyk, inżynier budownictwa, logistyk)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spotkania z rodzicami. Motywowanie rodziców do świadomego zainteresowania problematyką rozwoju zawodowego i planowania kariery zawodowej swoich dzieci – korzystanie z pomocy i wsparcia doradcy zawodowego. • Spotkania z absolwentami szkół ponadpodstawowych, którzy odnieśli sukcesy.

<p style="text-align: center;">Marzec</p> <p>Miesiąc z zawodami ekonomicznoadministracyjnymi (księgową, kadrową, ekonomista, bankowiec).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Informator „Oferta edukacyjna szkół kształcących w zawodach szkolnictwa branżowego województwa świętokrzyskiego w roku szkolnym 2021/2022” zamieszczany na stronie Kuratorium Oświaty. • Zapoznanie uczniów (wszystkie klasy szkół podstawowych) z ofertą szkół ponadpodstawowych poprzez wizyty w szkołach, organizację eventów i wydarzeń o charakterze powiatowym /międzypowiatowym. • Diagnoza predyspozycji zawodowych uczniów klas VII, wykorzystanie informacji na temat kierunków kształcenia, wycieczki zawodoznawcze do szkół ponadpodstawowych. • Wiosna Absolwencka (WUP, uczelnie wyższe).
<p style="text-align: center;">Kwiecień</p> <p>Miesiąc z zawodami związanymi z rolnictwem, środowiskiem, ogrodnictwem, ekologią.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prezentacja oferty szkół wyższych. Spotkania uczniów klas maturalnych i ich rodziców z przedstawicielami szkół wyższych. • Spotkania z rodzicami – grupowe sesje doradcze pozwalające pomóc rodzicom w lepszym rozumieniu zmieniającego się i czasem nieznanego im nowego świata pracy oraz współczesnych reguł i procedur zatrudnienia. • Wycieczki wirtualne. • Rekrutacja do szkół ponadpodstawowych.
<p style="text-align: center;">Maj</p> <p>Miesiąc z zawodami – turystyka i hotelarstwo, sport i rekreacja (recepjonista, animator, touroperator, trener, sportowiec).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podsumowanie i prezentacja działań projektowych. • Maj z portfolio zawodowym – np.; konkursy na najciekawsze portfolio zawodowe – szkoły podstawowe. • Wizyty uczniów w PUP – zapoznanie z aktualną ofertą rynku pracy.
<p style="text-align: center;">Czerwiec</p> <p>Miesiąc z zawodami – działalność gospodarcza i wolne zawody.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Laboratorium pracy - tworzenie przez uczniów „mini przedsiębiorstw” (wykorzystanie technik symulacyjnych i obserwacyjnych). Uczniowie zdobywają doświadczenia związane z pracą w środowisku szkolnym (udział w grupach biznesowych, zajęciach technicznych, warsztatach szkolnych). • Tydzień przedsiębiorczości. Prezentacje na forum publicznym prac wykonanych w ramach realizowanych projektów edukacyjnych. • Integracja rodziców w działania doradcze – realizacja i planowanie inicjatyw na kolejny rok szkolny. • Stworzenie przestrzeni do nawiązania kontaktów pomiędzy doradcami, nauczycielami, uczelniami i pracodawcami. • Podsumowanie działań.

Na podstawie powyższego zestawienia szkoły opracowały własne kalendarze, dostosowane do potrzeb i możliwości placówki, lub dołączyły powyższe działania do opracowanych programów realizacji doradztwa zawodowego w szkole. Doskonałym przykładem implementacji zapisów dokumentu kuratorskiego jest Kalendarium na 2021/22 "Poznajemy świat zawodów" opracowane przez Panią Lucynę Kasperek Koordynatorkę Powiatowego Punktu Doradztwa Edukacyjno-Zawodowego przy Świętokrzyskim Kuratorze Oświaty. Kalendarium obowiązuje w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 2 w Kielcach i jest przeznaczone dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi.

SZKOLNE KALENDARIUM „POZNAJEMY ŚWIAT ZAWODÓW”	
ZAKRES CZASOWY/KATEGORIA ZAWODÓW	PROPOZYCJE DZIAŁAŃ
WRZESIEŃ miesiąc z zawodami związanymi z rolnictwem i ogrodnictwem - ogrodnik, rolnik.	Prace ogrodnicze na działce szkolnej, wizyty studyjne w Rejonowym Przedsiębiorstwie Zieleni i Usług Komunalnych w Kielcach. Suszenie ziół z upraw na szkolnej działce: melisa, mięta pieprzowa, mięta cytrynowa. Warsztaty florystyczne: wykonywanie bukietów dekoracyjnych i okolicznościowych z kwiatów ogrodowych. Święto Pieczonego Ziemniaka.
PAŹDZIERNIK miesiąc z zawodami: zawody humanistyczno-społeczne - nauczyciel, pedagog psycholog.	14 października – Dzień Edukacji Narodowej (okolicznościowe karty z życzeniami dla nauczycieli). Wizyta w szkolnym gabinecie psychologiczno-pedagogicznym – na czym polega praca psychologa i pedagoga.
LISTOPAD miesiąc z zawodami - zawody związane z gastronomią: kucharz, cukiernik, kelner.	Warsztaty cukiernicze w kuchni dydaktycznej– pieczenie ciasteczek. Owoce i warzywa w poezji i kuchni – praca kucharza. Wizyta w kawiarni – obserwacja pracy kelnera. Scenki rodzajowe: w kawiarni i restauracji. Wizyta w kuchni ośrodka – prezentacja pomieszczeń i stanowisk pracy.
GRUDZIEŃ miesiąc z zawodami technicznymi i inżynierskimi - informatyk, górnik, inżynier budownictwa.	Spotkanie z rodzicem ucznia – poznajemy zawód informatyka. Film prezentujący zawód górnika eksploatacji podziemnej. Św. Barbara - patronka górników. Jak wygląda górnik? Charakterystyka i prezentacja stroju górniczego.
STYCZEŃ	Spotkanie z pielęgniarką szkolną – wizyta w gabinecie. Warsztaty

miesiąc z zawodami medycznymi - lekarz, pielęgniarz, ratownik medyczny, salowa.	z pierwszej pomocy przedmedycznej.
LUTY miesiąc z zawodami - zawody rzemieślnicze: szewc, kowal, stolarz, fryzjer.	Poznajemy pracę fryzjera: pokaz układania fryzur codziennych i okolicznościowych – spotkanie z fryzjerem. Wizyta w zakładzie szewskim. Film prezentujący pracę stolarza. Wykonywanie drobnych prac stolarskich.
MARZEC miesiąc z zawodami - zawody artystyczne: malarz, aktor, pisarz.	Tydzień Kultury Języka – poznajemy zawód pisarza. Wizyta w szkolnej i publicznej bibliotece. Udział w kampanii społecznej „Całą Polską czyta dzieciom”. Projekcje filmów – zawód aktor. Odgrywanie ról – wprawki dramatowe. Konkurs plastyczny – Jestem artystą malarzem - autoportret.
KWIECIEŃ miesiąc z zawodami ekonomiczno-administracyjnymi: bankowiec, księgowa.	Wizyta w księgowości placówki – na czym polega praca księgowej. Edukacja finansowa (domowy budżet, „kieszonkowe”, korzystamy z bankomatu.
MAJ miesiąc z zawodami - zawody związane z turystyką, sportem i hotelarstwem: przewodnik turystyczny, trener, hotelarz.	Wycieczka z przewodnikiem po Kielcach. Spotkanie z instruktorem fitness – mini warsztat. Projekt pokoju hotelowego dla gości. Poznajemy zawody – układanki edukacyjne.
CZERWIEC miesiąc z zawodami - zawody związane z handlem: kasjer, ekspedient, kierowca.	Wyjście do sklepu – zawód ekspedient i kasjer (zakupy w sklepie, obserwacja pracowników przy pracy). Zabawy symulacyjne. Spotkanie z kierowcą szkolnego busa – na czym polega praca kierowcy. Kierowca autobusu – wycieczka na Stadion komunikacją miejską.

Na podstawie powyższych przykładów, dobrych praktyk łatwo zauważyć, że planowanie realizacji doradztwa zawodowego oraz sama realizacja może mieć różną postać. Każda placówka powinna dostosować działania do możliwości uczniów, nauczycieli i instytucji wspierających oraz zainteresowań uczniów. Istotne jest planowanie realizacji na dany rok szkolny, ponieważ plan może różnić się od realizacji co pokazała w ostatnich latach sytuacja pandemiczna, przez którą wiele planów musiało zostać zmodyfikowanych lub okrojonych. Nie ma znaczenia czy plan zostanie w całości zrealizowany czy z modyfikacjami, ale istotne jest działanie dla dobra ucznia, w celu jego rozwoju i zwiększania możliwości na zmieniającym się rynku edukacyjnym, a następnie rynku pracy.